

Gerede twijfel

Peter van Koppen

**GEREDE
TWIJFEL**

**Over bewijs in
strafzaken**

De namen in dit boek zijn geanonimiseerd,
behalve bij officials en bij zaken die zo bekend
en herkenbaar zijn dat anonimisering alleen
maar tot verwarring zou leiden.

Dit boek is ook verkrijgbaar als e-Book

© 2013 Peter van Koppen
Alle rechten voorbehouden

Boekverzorging: Mulder Van Meurs
nur 400/820
isbn 978-94-91567-18-6
www.uitgeverijdekring.nl
www.petervankoppen.nl

*Who never doubted never half believed.
Where doubt there truth is – 't is her shadow.*

Philip James Bailey

Inhoud

- Inleiding: Piets vinger **II**
1. De Mol, de poes en de spiritist:
bewijs dat niet bewijst **19**
 2. De paragnostenbroederschap:
onorthodoxe bewijsmethodes **39**
 3. Zoeklijnen in de kerk:
bewijs zonder opsporing **55**
 4. Het weggeborgen horloge en het DNA op de broekband:
interpretatie van bewijs **65**
 5. De wereld na de Inquisitie:
invloed van detentie op het bewijs **87**
 6. De Schipholinterpretatie:
bewijs door empirisch onderzoek **109**
 7. De besneden dochter:
tegenstrijdig bewijs **133**
 8. *Hr. Ms. Pieter Florisz* in warme streken:
bewijs van instemming **163**

9. Over carjackers en overvallers:
bewijs als scenario's 175
10. De stiefvader en de stiefdochter:
verhoren als bewijs 199
11. De treinduwer:
onlogisch bewijs 211
12. Het verhoor door vader:
bewijs van misbruik 221
13. Het luik van de Helpoort:
bedacht bewijs 239
14. De spookneger van het hof:
negeren van bewijs 251
15. De Vivaldi-moord:
een wetsontwerp zonder bewijs 277
16. Slodderbewijs 291

Aantekeningen bij de hoofdstukken 297

Inleiding: Piets vinger

De rechter doopt zijn bewijspen altijd in onzekerheid. Als het goed is in zo weinig mogelijk. Het strafproces is erop gericht om de onzekerheid over wat bij het misdrijf is gebeurd en wie het misdrijf pleegde te beperken. Het verleden van het misdrijf is een onbekend land dat moet worden ontdekt en wel met zoveel mogelijk precisie. Absolute precisie is niet mogelijk: we komen nooit helemaal te weten wat er gebeurde en over wat we te weten zijn gekomen heerst altijd onzekerheid: veel onzekerheid, een beetje onzekerheid, een klein beetje onzekerheid, maar nooit absolute zekerheid. Over die ontdekkingsstocht gaat dit boek. Ik bespreek geslaagde en minder geslaagde pogingen om het verleden te ontrafelen en de onzekerheid daarover te beperken.

De kern van de bewijsvoering in een strafzaak wordt gevormd door bewijsmiddelen. Die moeten zo goed mogelijk onderscheid maken tussen schuld en onschuld van de verdachte. Ik kan dat exacter formuleren. Bewijsmiddelen worden gebruikt om het ene scenario te toetsen tegen het andere.

De verhouding tussen scenario's en bewijsmiddelen is een vreemde. Ik wil weten of scenario A of scenario B waar is. Dan moet ik mij afvragen wat ik in de werkelijkheid moet kunnen vinden, welk bewijsmiddel of welke bewijsmiddelen, om daarmee te beslissen dat scenario A waar is of dat scenario B waar is. Stel dat scenario A inhoudt dat Piet de bank heeft beroofd. Dat levert automatisch het alternatieve scenario op, scenario B: Piet beroofde de bank niet. Als Piet de bank beroofde, zijn er van hem waarschijnlijk sporen in de bank te

vinden. Die zijn er waarschijnlijk niet als hij de bank niet be-roofde. En zowaar, onderzoek in de bank laat zien dat er een vingerafdruk van Piet op de balie staat, precies op de plek waar de bankovervaller met zijn pistool stond te zwaaien. Ik vind een vingerafdruk een behoorlijk sterk bewijsmiddel en besluit dat er stevig bewijs is dat scenario A waar is en scenario B niet. Piet heeft het gedaan.

Wat er is gebeurd, is het volgende. Bij mijn voorkeursce-nario A heb ik een alternatief scenario B bedacht dat ik heb gebruikt om scenario A tegen te toetsen. Ik ben mij toen gaan afvragen wat ik in de werkelijkheid zou moeten tegenkomen om onderscheid te maken tussen beide scenario's. Ik zoek dan naar dingen die ik kan waarnemen en op grond waarvan ik iets kan zeggen over de werkelijke toestand bij het misdrijf, die ik niet meer kan waarnemen. Op die manier wordt, op een verantwoorde manier, onderzocht welk scenario het juiste is. De vingerafdruk op de balie van de bank is zo'n waarneming waarmee ik de twee scenario's tegen elkaar kan afwegen. De volgorde is derhalve: scenario's bedenken, goede bewijsmidde-len bedenken en zoeken, beslissen of het bewijsmiddel steun geeft aan het ene of aan het andere scenario en hoe sterk die steun is. En vervolgens beslis ik of er door alle bewijsmiddelen bij elkaar voldoende steun is om te zeggen dat het ene scenario waar is en het andere niet.

Was bewijzen maar altijd zo eenvoudig. In het voorbeeld kwam Piet roet in het eten gooien. Nadat hij door de politie 's ochtends vroeg van zijn bed was gelicht, vertelde hij dood-leuk dat hij wel een goede verklaring had voor die vingeraf-druk. Hij is klant van de bank en komt daar vrijwel dagelijks. Natuurlijk staan er dan vingerafdrukken van hem op de balie. Het bewijsmiddel van de vingerafdruk op de balie maakt geen onderscheid tussen scenario A en het nieuwe scenario C: Piet als vaste klant van de bank. Scenario A wint het misschien

van scenario B, maar doet dat niet van een ander onschuldig scenario, scenario C.

Zo weten we dat bewijsmiddelen nooit een enkel scenario bewijzen. Ze maken alleen onderscheid tussen het ene scenario en een ander scenario. Een sterk bewijsmiddel doet dat beter dan een zwak bewijsmiddel. Maar een nieuw scenario kan behoorlijk roet in het eten gooien.

In strafzaken speelt nog een andere belangrijke kwestie. Daarin moet met bewijsmiddelen geen onderscheid worden gemaakt tussen het ene scenario en het andere. In een strafzaak moet de schuld van de verdachte boven gerede twijfel verheven zijn. Beyond a reasonable doubt, zeggen de Engelsen. In de Nederlandse juridische doctrine heet het dat de rechter 'uit het onderzoek op de terechtzitting door den inhoud van wettige bewijsmiddelen de overtuiging heeft bekomen' dat de verdachte het ten laste gelegde heeft gepleegd. Maar daarmee wordt precies hetzelfde bedoeld. De schuld van de verdachte kan alleen maar boven gerede twijfel zijn verheven als het schuldige scenario met behulp van de bewijsmiddelen aanzienlijk sterkere steun heeft dan elk ander redelijk scenario. Dat is een eis waaraan in de meeste strafzaken probleemloos kan worden voldaan omdat het bewijs overweldigend is. Soms vormt die eis een probleem en behoeft het zorgvuldige analyse voordat de verdachte boven gerede twijfel schuldig kan worden verklaard.

Ik laat bewijsmiddelen en scenario's even rusten om bij het derde belangrijke element op bezoek te gaan: de zoeklijnen. Mooi afgeronde en goed omschreven scenario's worden meestal pas ter terechtzitting bij de rechtbank of het hof gepresenteerd door officieren van justitie en advocaten. De politie moet veel meer zoeken en kan niet beschikken over kant-en-klare scenario's en bewijsmiddelen. Als de politie bijvoorbeeld het lijk van Klaas in zijn huis vindt, dan wordt als een grote

stofzuiger eerst heel veel informatie verzameld. Dat doet men op de plaats delict, dat doet men door middel van een buurt-onderzoek en door de gangen van het slachtoffer na te gaan. Dat doet de politie op nog veel andere manieren. De meeste informatie die wordt opgedaan, zal achteraf niet erg relevant blijken. Daar kan de politie niets aan doen. Het is bij het begin van een opsporingsonderzoek nu eenmaal moeilijk om te voorspellen welke informatie in een later stadium van belang zal zijn en zou kunnen helpen het misdrijf te reconstrueren en helpen onderscheid te maken tussen scenario's.

De informatie die de politie verzamelt, is ook bedoeld om zoeklijnen te genereren. Zo kan een broer van het slachtoffer vertellen dat het slachtoffer veel verkeerde in kringen waarin stevig drugs werden gebruikt. Dat levert de zoeklijn 'zoeken in het plaatselijke drugscircuit' op. Zo'n zoeklijn kan doodlopen, kan leiden tot nieuwe zoeklijnen en kan ook de oplossing van de zaak betekenen. De zoeklijn loopt bijvoorbeeld dood als uit getuigenverklaringen blijkt dat Klaas weliswaar af en toe een lijntje cocaïne tot zich nam, maar daarmee nauwelijks contacten had in het circuit. De zoeklijn kan nieuwe zoeklijnen openen als blijkt dat Klaas fiks handelde en recent ruzie had met zijn handelspartner in drugs. De zoeklijn leidt bijvoorbeeld naar de oplossing als snel blijkt dat een klant van Klaas tracht te vluchten, wordt aangehouden op Schiphol en zijn aanhouding en verhoor sterk bewijs van zijn ouderschap opleveren.

Een bijzonder element is dat het bewijsmiddel zelf ook weer een scenario is, waarvan men zich kan afvragen of het waar is of niet, of beter gezegd, waarbij een alternatief scenario kan worden gezocht waartegen het bewijsmiddel wordt getoetst. Zo is het bewijsmiddel van de vingerafdruk van Piet op de balie van de bank in werkelijkheid ingewikkelder dan het simpele 'zijn vingerafdruk werd daar gevonden'. In dat verhaal zitten bijvoorbeeld allerlei impliciete aannames. Een aanname

is dat de overvaller geen handschoenen droeg. Als dat wel het geval is, kan de vingerafdruk eenvoudigweg niet van de overvaller zijn en wordt scenario C van Piet als vaste klant aanmemlijker. Zo nemen we ook aan dat de vingerafdruk niet op een plek zat waar de overvaller onmogelijk bij had kunnen komen. En we nemen bovendien aan dat de politie met het afnemen, vervoeren en onderzoeken van de vingerafdruk geen fouten heeft gemaakt, en ook niet bij het verwerken en vergelijken van de vingerafdrukken. Die veronderstelling is niet terecht, al proberen vingerafdrukmensen – in jargon dactyloscopisten – iedereen het tegendeel te laten geloven.

Vingerafdrukken zouden volgens dactyloscopisten met absolute zekerheid bewijzen dat een afdruk van de plaats delict is gezet door de verdachte. Er komt echter steeds meer onderzoek dat demonstreert dat vingerafdrukkenbewijs niet zo sterk is als wordt beweerd. Er worden gewoonweg fouten gemaakt. Hoe vaak dat gebeurt weten we, bij gebrek aan onderzoek, niet.

Een vingerafdruk van de plaats delict wordt weleens foutief aan een verdachte toegewezen, ook door ervaren vingerafdrukkenexperts. Uit onderzoek van de Amerikaanse onderzoeker Bradford Ulery en collega's blijkt dat vals-positieve fouten – dat wil zeggen de verdachte wordt ten onrechte met een vingerafdruk geïdentificeerd – voorkomen in ongeveer 1 promille, dus 0,1% van de identificaties. De experts maken overigens niet systematisch dezelfde fouten. Als een fout wordt gemaakt door een bepaalde expert, dan maakt de overgrote meerderheid van de collega's, zo'n 80%, níét dezelfde fout. Het zou derhalve helpen om vingerafdrukken door twee mensen geheel onafhankelijk van elkaar te laten beoordelen. Als zij beiden concluderen dat het een match is, dan levert dat al vrij grote zekerheid op.

Het komt veel vaker voor dat dactyloscopisten ten onrechte zeggen dat een vingerafdruk niet van de verdachte is. Dat is